Vappu Renko & Aleksi Lohtaja

ANITA KANGAS: "KULTTUURIPOLITIIKKA TUTKIMUSALANA ON VAHVISTUNUT"

Kulttuuripolitiikan professori emerita Anita Kankaan haastattelussa syvennytään kulttuuripolitiikan tutkimusalan kehitykseen Suomessa. Kangas toimi Suomen ensimmäisenä kulttuuripolitiikan professorina Jyväskylän yliopistossa. Hän on vaikuttanut monin tavoin kulttuuripolitiikan kehitykseen tutkimuksen, opetuksen sekä hallinnon kanssa tehdyn yhteistyön kautta. Haastattelussa keskustelemme Kankaan omasta tiestä tutkimuksen pariin sekä kulttuuripolitiikan tutkimuksen laajemmista kehityskuluista.

Vappu Renko ja Aleksi Lohtaja: *Olet seurannut pitkään kulttuuripolitiikan tutkimusalan kehitystä Suomessa. Miten itse alkujaan kiinnostuit kulttuuripolitiikan tutkimuksesta ja miten kuvaisit reittiäsi uralle tutkimuksen parissa?*

Anita Kangas:

Polkuni on ollut yllätyksellinen ja mielenkiintoinen aina 1970-luvun alusta, jolloin yhteiskuntapolitiikan opinnot perehdyttivät minut yhteiskuntasuunnitteluun ja sen tavoitteisiin. Minua kiinnostivat tasa-arvo, hyvinvointi, ihmisten elintaso ja elämänlaatu sekä yhteiskuntasuunnittelun tavoitteiden saavuttamisen mittaaminen.

Pekka Kuusen, Jan Drewnovskin ja Erik Allardtin teosten kautta ihmisten vapaa-ajan merkitys ja hyvinvoinnin osatekijät alkoivat hahmottua. Koti- ja ulkomaisten sosiologien tekemät ihmisten vapaa-ajan viettoon, harrastuksiin yleensä ja erityisesti taideharrastuksiin liittyneet tutkimukset toivat esiin taidetoimintoihin osallistumisen vahvan kasautumisen koulutetuille ja kaupunkimaisilla alueilla asuville.

En seurannut laajemmin kulttuuripoliittista keskustelua tai huomioinut sitä, että valtioneuvosto asetti 7.7.1971 kulttuuritoimintakomitean selvittämään kulttuuritoimintojen saatavuutta ja kansalaisten mahdollisuuksia harjoittaa omaehtoista kulttuuritoimintaa.[1] Myös muissa Pohjoismaissa tehtiin vastaavanlaisia mietintöjä kulttuuripolitiikkojen kehittämistyöstä (Ny kulturpolitik -mietinnöt). Nämä kytkeytyivät UNESCOn piirissä 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa alkaneeseen kulttuuripolitiikan sektorin voimakkaaseen kehittämistyöhön. (Kts. Alasuutari & Kangas, 2020.)

Suomessa kulttuuritoimintakomitean asettaminen aktivoi alueilla toimivia tahoja, mihin liittyy tutkijanurani ensimmäinen askel. Tuolloin monet yhteiskuntatieteilijät tekivät erilaisia arviointiraportteja alueellisten organisaatioiden toimesta ja niiden käyttöön. Minun piti löytää yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielmani aihe, ja lähdin etsimään sitä kotimaakunnastani Etelä-Pohjanmaalta. Kävelin maakuntaliittoon ”kuin tilauksesta” ja palasin sieltä graduseminaariin varsin laajan tehtävän kanssa: Etelä-Pohjanmaan liitto tarvitsi tietoa taide- ja perinnepalvelujen määristä sekä asukkaiden suhtautumisesta niihin.

Tutkimustietoa tarvittiin, sillä kulttuuritoi-

mintakomitean työskentely toi uutta merkitystä ja suuntaa maakunnissa heränneeseen vilkkaaseen keskusteluun kulttuurin ja taiteen asemasta alueellisessa ja kunnallisessa kehityksessä. Läänien taidetoimikunnat olivat aloittaneet toimintansa vuonna 1969 ja hakivat taidepoliittista rooliaan vahvojen maakuntaliittojen ja alueellisesta suunnittelusta tuolloin vastanneiden seutukaavaliittojen rinnalla.

Gradussani ryhdyin selvittämään empiirisellä tutkimuksella musiikki-, kuvataide-, kirjallisuus-, teatteri-, elokuva- ja perinnepalvelusten käyttöä ja saavutettavuutta. Lähetin yhteensä 109 kysymystä sisältäneen kyselylomakkeen 1 460 maakunnan asukkaalle (otoskoon vaihdellessa kunnan asukasluvun mukaan). Vastausprosentti oli 64, jota silloin pidin kohtuullisena. Työni ohjaaja huokaisi varmaan helpotuksesta, kun iso projektini valmistui. Kysely osoitti, että maakunnan asukkaat olivat varsin tyytymättömiä taidepalvelujen tarjonnan määriin ja niiden käyttö oli teatterissa käyntejä ja kirjallisuuden lukemista lukuun ottamatta vähäistä. Koulutustausta ja asuinalue selittivät keskimääräistä aktiivisempaa kulttuuripalvelujen käyttöä.

Valmistumiseni jälkeen tutkimustyöni sai jatkoa Keski-Suomessa, kun tuolloin kolme vuotta toiminut läänin taidetoimikunta pyrki arvioimaan toimintaansa. Haastattelin läänin kaikissa kunnissa sekä kunnallisia että järjestöjen tuottamia palveluja edustavia henkilöitä, taiteilijoita, kanttoreita ja taideopettajia. Tutkimuksen seurantaryhmä laajensi tekemääni haastattelulomaketta, ja jälleen oli pöydälläni iso aineisto.

Raportti valmistui vuonna 1974, jolloin julkaistu kulttuuritoimintakomitean mietintö teki juuri Keski-Suomesta kansallisesti seuratun koealustan kuntien ja alueiden kulttuuritoiminnalle.[2] Raporttiini sisältynyt kartta-analyysi toi esiin taide- ja kulttuuritoiminnan tarjonnan kattavuutta, mutta myös kasautumista läänin ns. hyvinvoiville alueille. Raportista ilmeni, kuinka läänin taidetoimikunta saamiensa ohjeiden mukaisesti tuki korkeatasoista laatua ja aktiivisesti toimivia ryhmiä. Tämän seurauksena aktiivinen toiminta vahvistui, löysi uusia muotoja, ja aktiivisuus yhdellä taiteenalalla edisti myös toimintaa muilla taiteenaloilla. Aktiivinen toiminta ei kuitenkaan toteutunut suurimmassa osassa keskisuomalaisia kuntia. Läänin taidetoimikunnalta toivottiin työkaluja aktivoida näitä alueita; esimerkiksi kirjastojen roolin vahvistaminen tuotiin esiin yhtenä toimena raportin johtopäätöksissä.

Nämä pienet ensimmäiset selvitykseni kasvattivat asiantuntemustani erityisesti sen takia, että sain mahdollisuuden esitellä tuloksia ja keskustella niistä monissa seminaareissa Etelä-Pohjanmaalla ja Keski-Suomessa sekä varsin nopeasti myös muualla Suomessa. Itumuotoja pohjoismaiselle yhteistyöllekin alkoi muodostua.

Työni sai jatkoa kolmivuotisella pestillä Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun tutkijana. Hain myös jatko-opiskelijaksi. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitos oli hyvä pesäpaikka työlle; olihan sen yhteiskuntapolitiikan professorin virantäyttöselosteessakin vuonna 1967 mainittu sana ”kulttuuripolitiikka”. Professori Leo Paukkunen innostui myös kokeilun toteuttamisesta ja toimi ministeriön kokeilulle asettaman kulttuuritoimintakokeilun johtoryhmän jäsenenä.

Uuden projektin aineisto oli huomattavasti aiempiakin projektejani laajempi.

> ”Kulttuuritoimintakomitean mietintö teki Keski-Suomesta kansallisesti seuratun koealustan kuntien ja alueiden kulttuuritoiminnalle.

Liikkeelle lähti varsin laaja yhteiskunnallinen kokeilu, jossa tutkimuksen toteutus oli monipuolinen ja liikkui monella tasolla. Kokeellinen asetelma alku- ja loppumittauksineen konkretisoitui siinä, että Keski-Suomesta valittiin kokeilukunnat, joissa tuli voimaan laki kuntien kulttuuritoiminnasta kulttuuritoimintakomi-

tean mietinnössä esitetyssä muodossa. Suomen Akatemian rahoittaman DETA-tutkimusryhmän kuntatiedoston avulla valittiin rakenteellisesti samankaltaiset vertailukunnat. Lain ja kokeilun tavoitteena oli lisätä kuntien asukkaiden osallistumista kulttuuritoimintoihin aktivoinnilla ja saavutettavuuden lisäämisellä. Toimintatutkimukseen perehtyminen antoi välineitä kylien ja lähiöiden asukkaiden sekä iäkkäiden ihmisten aktivointiin ja kulttuurialan ammatillisten kvalifikaatioiden kehittämiseen. Projektissa tarkasteltiin myös esimerkiksi taidelaitosten aluetoimintoja, kunnallisen kulttuurisuunnittelun ja -tilastoinnin kehittämistä sekä kulttuurialan koulutusta. Näissä teemoissa minulla oli apuna kirjoituskumppaneita samoin kuin joukko opiskelijoita kylissä, lähiöissä ja vanhustentaloissa toteutetuissa haastatteluissa. Kaikkia heitä lämmöllä muistelen!

> Saatoin havaita, miten tutkimustulokset voidaan ottaa huomioon – tai sivuuttaa – poliittisessa päätöksenteossa.

Lisensiaatintyöni aineistona oli kokeilukuntien asukkaille tehty kysely taideharrastuksista. Uutta tuloksissa oli se, että vastanneiden lapsuudenkodin taideharrastustoiminta selitti vastaajan omaa myöhempää taideharrastusta koulutustakin enemmän, ja lisäsi myös taide-esityksissä käymistä alemmillakin koulutustasoilla.

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilu kiinnosti kuntien kulttuuritoimijoita ympäri maata. Erilaiset konferenssit, seminaarit, neuvottelukunnat, toimikunnat ja työryhmät tarvitsivat tietoa kokeilun alkuvaiheista, puolivälin tilanteesta ja lopputuloksista. Mielellään niihin osallistuin, koska ne mahdollistivat dialogin ja tutkimuksen tulokset suhteuttavan refleksion sekä testauksen kriittisille tulkinnoilleni. Samalla ne olivat mahdollisuus siirtää hyväksi koettuja työkaluja kentän käyttöön.

Lopputuloksista raportointi vei minut vuoden aikana lähes sataan tilaisuuteen. Yksi huippu ajatellen kokeilun merkitystä oli toimiminen toisena sihteerinä Jaakko Nummisen vetämässä ns. kulttuuritoimintatyöryhmässä, jonka tehtävä oli kirjoittaa ehdotukset kunnallisen kulttuuritoiminnan laiksi ja asetukseksi – eli juuri sen lain, jonka vaikutuksia kokeilukunnissa kokeiltiin. Vähintään silloin saatoin havaita, miten tutkimustulokset voidaan ottaa huomioon – tai sivuuttaa – poliittisessa päätöksenteossa. Havaitsin, miten erilaisten julkisten palvelujärjestelmien sisään oli rakennettu lainsäädäntöön pohjaten hierarkiat, joiden osittainenkin muuttaminen oli vaikeata. Tästä tuli myöhemmin lisäkokemusta ollessani taiteen keskustoimikunnan varapuheenjohtajana ja valtion taidehallinnon uudistamisen työryhmän puheenjohtajana vuonna 1994.

Kokeilun päätyttyä jatkoin assistentin tehtävissä ja pidin ensimmäiset kulttuuripolitiikan perusteiden luennot (1979). Vähitellen ohjasin temaattisia kandiseminaareja (silloin cum laude -seminaari) ja pro gradu -seminaareja. Kulttuuritoimintakomitean työ ja tavoitteet olivat väitöskirjani aineiston pohjana, ja innostus uuden kulttuuripolitiikan instrumenttien kehittämiseen suuri. Vuonna 1988 valmistunut väitöskirjani käsitteli Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilua tutkimuksena ja politiikkana. Näin reittini tutkimuksen pariin kietoutui lopulta monin tavoin kulttuuritoimintakomitean työhön.

Reitin varrella olen ollut Suomessa ja ulkomailla tekemisissä hyvin monien tutkijoiden ja asiantuntijoiden kanssa, joiden nimiä en tämän haastattelun puitteissa voi listata. He ovat olleet kanssakulkijoina, vaikuttaneet alan tutkimuksen ja koulutuksen kehitykseen. Yhteistyö on toiminut hyvin ja muistelen usein näitä kollegoja, joista osan kanssa yhteistyö myös jatkuu edelleen.

Väitöskirjasi (1988) kiteyttää paljon niin sanotun alueellisesti hajautetun hyvinvointivaltion kulttuuripolitiikan aikakauden keskusteluja, tavoitteita ja poliittisia linjauksia. Kulttuuripolitiikka vaikuttaa alusta saakka kytkeytyneen tiiviisti

moniin politiikkasektoreihin kuten sosiaalipolitiikkaan ja aluepolitiikkaan. Miten näet kulttuuripolitiikan ja sen tutkimuksen monitieteisyyden tutkimusalan syntyvaiheessa?

Väitöskirjaprosessini sijoittui aikaan, jolloin hyvinvointivaltio oli saavuttanut vahvan aseman. Kuitenkin sen ydinperiaatteita, kuten palvelujen universaalisuutta, tasa-arvon toteutumista ja palveluiden yleistä saavutettavuutta, alettiin tarkastella kriittisesti. Myös yksilön asemaa ja roolia palvelujärjestelmän osana pohdittiin. Kulttuuripolitiikan tutkimuksessa keskeisiä käsitteitä olivat "kulttuuridemokratia" ja "kulttuurin demokratisointi ", joiden määrittelyyn ja käytännön soveltamiseen keskittyivät sekä kansainväliset organisaatiot, asiantuntijat jäsenvaltioissa, että akateemiset keskustelut.

Näiden teemojen seuraaminen ja keskusteluihin osallistuminen oli arkipäivää, ja ne vaikuttivat siihen, että Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeiluun sisällytettiin toimintatutkimuksellinen näkökulma, jota sovellettiin hallinnon kehittämiseen ja kulttuuritoiminnan aktivointiin kyläyhteisöissä.

Kulttuuripolitiikka limittyi työssäni useisiin muihin politiikkasektoreihin kuten sosiaali- ja aluepolitiikkaan, yhteiskunta- ja aluesuunnitteluun, julkiseen hallintoon sekä kolmannen sektorin toimintaan. Aikalaiskeskusteluissa ja monissa tutkimuksissa omaksuttiin lähtökohdaksi ajatus, siitä että "kulttuuripolitiikka on osa yhteiskuntapolitiikkaa, kulttuuripalvelut ovat osa yhteiskunnallisia palveluja ja kulttuurisuunnittelu osa yhteiskuntasuunnittelua". Tämä ajattelutapa levisi myös komiteamietintöihin, ohjelmiin ja yhteiskuntasuunnitteluun eri tasoilla, mikä puolestaan johti kulttuuripolitiikan tutkimuksissa tarkkaan analyysiin siitä, mitä "kulttuuri" ja "politiikka" kulloinkin tarkoittavat.

Komiteamietintöjä tehtiin 1970- ja 1980-luvuilla aktiivisesti. Näistä moni liittyi kulttuuripolitiikkaan, joka nähtiin tuolloin yhteiskuntakehityksen kiinteänä osana. Sen rakenteet perustuvat erityisesti kahden parlamentaarisen merkittävän komitean ehdotuksiin: Valtion taidekomitean mietintöön (1965) sekä Kulttuuritoimintakomitean mietintöön (1974). Näitä seurasi taidepolitiikkaa käsittelevä selonteko vuonna 1978. Näiden mietintöjen ehdotuksiin kuuluivat myös suomalaisen kulttuuripolitiikan tavoitteet, jotka sitten eduskuntakäsittelyin monessakin yhteydessä vahvistettiin, ja ovat ilmeisesti edelleenkin ne ainoat.

1990-luvulla siirryttiin komiteoista asiantuntijatoimikuntiin (esim. KUPOLI) ja työryhmiin. Kulttuuripolitiikkaa käsitteleviä selontekojakin on ollut useita (vuosina 1982, 1993, 2003, 2011 ja viimeisin vuonna 2024) ja ne ovat kukin heijastaneet aikansa poliittisia painopisteitä ja osoittaneet taide- ja kulttuurikentän muuttuvia tarpeita. Myös erilaiset ohjelmat, periaatepäätökset sekä opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripoliittiset strategiat todistavat kulttuuripolitiikan jatkuvaa ja aktiivista kehittämistä.

Vaikka minun ja monen muun tekemä kulttuuripolitiikan tutkimus on kohdistunut julkisten päätöksentekijöiden toimintoihin, se ei rajoittunut kulttuurihallinnon tutkimukseen. Keskiössä olivat kulttuuripolitiikan muutoksen prosessit, toimintojen institutionalisoituminen ja professionaalistuminen sekä kulttuurikentän valtakamppailut, joissa olivat mukana myös symbolisen vallan, resurssien ja prestiisin kysymykset. Kulttuuritoimintoihin osallistuminen, sen esteet ja erilaiset sosiokulttuuriset aktivointitoiminnot kiinnostivat myös monia tutkijoita.

> ”Kulttuuripolitiikan tutkimus ei rajoittunut kulttuurihallinnon tutkimukseen.

Kulttuuripolitiikan tutkimus oli monitieteistä, ja erityisesti sosiologiset, politologiset ja kulttuuritutkimukselliset lähestymistavat vahvistivat alaa. Minun mielestäni näissä keskusteluissa ei ollut tarvetta tutkimusalueiden rajojen määrittelyyn, vaan keskustelut ja analyysit olivat antoisia dialogin mahdollistavia toimia tutkimusten näkökulmien syventämiseen.

Kulttuuripolitiikkaa ryhdyttiin siis määrittelemään tämän monitieteisen tutkimuksen ja käytäntöjen kautta.

Kulttuuripolitiikan käsitettä voi toki retrospektiivisesti soveltaa mihin tahansa historialliseen ajanjaksoon tai sivilisaation kehitykseen. Näinhän on tehty kulttuuripolitiikan historian tutkimuksissa, joissa on osoitettu, kuinka valtiot jo varhain tukivat taide- ja kulttuurielämää ensin satunnaisesti ja myöhemmin systemaattisemmin tukimuotojen vakiinnuttua.

Kuitenkin kulttuuripolitiikan käsitteen varsinainen käyttöönotto ajoittuu toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan, jolloin valtion ja muiden julkisten viranomaisten toimenpiteet tähtäsivät taide- ja kulttuurilaitosten sekä taiteilijoiden työskentelyn tukemiseen, ja myöhemmin myös esitys- ja harrastustoiminnan ulottamiseen kaikille osana ihmisten hyvinvoinnin lisäämistä. Tähän toimintaan oli rakennettu sisään järjestelmä, joka määritteli tietyt toiminnan muodot kulttuurin alueelle kuuluviksi ja toiset pois suljettaviksi; näin ensin mainittuja pidettiin julkisen vallan tuen arvoisina.

Esimerkkeinä järjestelmistä voidaan mainita vuonna 1946 perustettu Ison-Britannian Arts Council, ja vuonna 1959 perustettu Ranskan kulttuuriministeriö. 1950- ja 1960-luvuilta alkaen vastaavanlaisia organisaatioita perustettiin eri puolille maailmaa. Kansainvälisistä organisaatioista UNESCO aktivoitui 1960-luvulta lähtien kehittämään kulttuuripolitiikan sektoria ja tukemaan jäsenvaltioiden kulttuuripolitiikkoja kansainvälisen yhteistyön ja tutkimuksen avulla.

UNESCOn kehittämistyö konkretisoitui usein kokouksina, konferensseina ja yhteistyöprojekteina, joihin kutsuttiin yliopistoissa työskenteleviä eri alojen tutkijoita (alkuaikoina esimerkiksi sosiologia, politiikkatieteet, kulttuurintutkimus, filosofia, estetiikka ja taloustieteet). Arts Councileihin syntyi tutkimusosastoja ja moniin maihin yksityisiä tai julkisia observatorioita tai tutkimuslaitoksia toteuttamaan kansallisten tehtävien rinnalla UNESCOn toimeksiantoja. Niitä olivat jäsenvaltioiden kulttuuripolitiikkojen arvioinnit, kansainväliset ja vertailevat ns. uuden kulttuuripolitiikan sisältöjä kehittävät tutkimusprojektit sekä ammatillisten kvalifikaatioiden kehittäminen uusien koulutusohjelmien kuten taidehallinto ja sociocultural animation avulla. Lisäksi kulttuuritilastoinnin ja kulttuuritalouden kysymykset nousivat tarkasteluihin.

Miten näet nämä kansainväliset vaikutteet ja niiden merkityksen suomalaiselle kulttuuripolitiikalle ja sen tutkimukselle?

Euroopan valtiot Suomi mukaan lukien innostuivat myös kulttuuripolitiikan kysymyksistä. Euroopan neuvosto toteutti käytännössä UNESCOn aloittamia projekteja jo 1980-luvulla, ja 1990-luvulla se käynnisti laajan jäsenmaidensa kulttuuripolitiikkoja arvioineen ohjelman. Arviointia olivat kehittämässä monet samat asiantuntijat, jotka olivat jo UNESCOn kautta määrittelemässä niitä kulttuuripolitiikan tavoitteita ja toteutustoimia, joita nyt ryhdyttiin arvioimaan.

Arviointi oli kolmivaiheinen: Ensin kansallinen tutkijaryhmä toteutti arvioinnin ja laati raportin. Sen jälkeen ulkomainen asiantuntija teki oman arvionsa kansallisen raportin, erilaisten dokumenttien ja haastattelujen pohjalta. Lopuksi oli kyseisen maan kulttuuripolitiikkaa koskeva kuuleminen ja keskustelu Euroopan neuvoston kulttuurikomiteassa (Steering Committee for Culture, Heritage and Landscape of the Council of Europe). Suomessa arviointi tehtiin 1993–1994. Olin yksi tutkijoista professori Ilkka Heiskasen johtamassa tutkimusryhmässä.

Euroopan unionin laajenemisen myötä laadittuihin Maastrichtin (1992) ja Amsterdamin (1997) sopimuksiin sisällytettiin ’kulttuuri’ yhteiskuntien kehityksen osatekijänä. UNESCO yhdessä YK:n kanssa oli julistanut kulttuurikehityksensä vuosikymmenen (Cultural decade) alkamaan jo vuonna 1988, ja sitä jäsenvaltiot pyrkivät viemään käytäntöihin erilaisten projektien kautta. Edellä mainitut toimet käynnistivät paljon kulttuuriin liittyviä aktiviteetteja ja ohjelmahakuja, joista varsin monissa oli mukana myös tutkimusta. Suomi ja muut Pohjoismaat

ovat olleet hyvin aktiivisia toimijoita näissä yhteyksissä, ja alan tutkimus vahvistui tälläkin.

Tässä toiminnassa hallinnon muotoutuminen ja sen tiedontarpeet loivat yhden polun kulttuuripolitiikan tutkimuksen kehityksessä. Osana yhteiskunnallista kehitystä, yhteiskuntasuunnittelua ja yhteiskunnallisia palveluja kulttuurin merkitys kirjoitettiin kansainvälisten järjestöjen asiakirjoihin, joista ne siirtyivät jäsenmaiden suunnitelmiin ja politiikkaohjelmiin.

Näihin tutkimustarpeisiin vastaamiseen tarvittiin tutkijoita ja eri aloilla tehtyä tutkimustyötä. Syntyi monimuotoista konsulttityötä sekä tutkijoiden ja asiantuntijoiden monilukuisia verkostoja, jotka edistivät myös alan tutkimuskäytäntöjä.

Yliopistojen laitoksilla kulttuuripolitiikan tutkimus alkoi saada sijaa monitieteisesti, ja vähitellen myös alan akateeminen tutkimus alkoi vakiintua. Tutkimuskysymykset siirtyivät myös välittömistä käytäntöyhteyksistä tutkimuslähtöisiin ja teorianmuodostusta kohti eteneviin. Tutkimusten rahoituksia ratkaistiin tieteellisissä toimikunnissa. Luotiin kansallisia ja kansainvälisiä rakenteita tutkimuksen vahvistamiseen.

> Verkostojen perustaminen oli hyvin tärkeätä uuden tiedon välittämiselle sekä tutkimus- ja opetusyhteistyölle.

Erityisesti 1990-luku oli hyvin aktiivista aikaa. 1992 ilmestyi ensimmäinen pohjoismainen kulttuuripolitiikan aikakauskirja Kultur i Norden. Forskning & praktik. Se oli ensi askel vuonna 1998 perustettuun vertaisarviointiin perustuvaan Nordisk kulturpolitisk tidskrift -julkaisuun. Sitä ennen oli jo perustettu useita kansainvälisiä tieteellisiä lehtiä, The International Journal of Cultural Policy vuonna 1994, The Journal of Arts Management, Law and Society vuonna 1992 ja Journal of Cultural Economics jo vuonna 1977. Tällä hetkellä kulttuuripolitiikan alalla on monia muita tieteellisiä lehtiä, kuten tämäkin vuosikirja.

Tutkimustiedon leviäminen ja tutkijayhteisöjen vuorovaikutus vahvistuivat tieteellisten konferenssien myötä. Jyväskylässä järjestimme pienimuotoisia konferensseja ulkomaisten vierailuprofessorien luentojen ympärille 1990-luvun puolivälistä lähtien. Alan tärkeimmät konferenssit ovat edelleen järjestettävät International Conference on Cultural Policy Research (ICCPR), joka järjestettiin ensimmäisen kerran 1999, ja Nordic Conference on Cultural Policy Research (NCCPR) vuodesta 2003. Molempia konferensseja olin järjestämässä Jyväskylässä (ICCPR 2010 ja NCCPR 2009). Lisäksi kulttuuripolitiikan keskusteluja käydään monissa muiden tieteenalojen konferensseissa.

Koska alan koulutus- ja tutkimusyksikköjä ja keskuksia perustettiin ja toimi eri puolilla maailma, verkostojen perustaminen oli hyvin aktiivista. Monissa raporteissa on kuvattu tätä toimintaa, joka oli hyvin tärkeätä uuden tiedon välittämiselle sekä tutkimus- ja opetusyhteistyölle myös Suomessa.

Tutkimus, käytäntö ja koulutus yhdistyivät esimerkiksi ENCATC-verkostossa, jonka jäseniä olimme vuodesta 1992. Olin verkoston hallituksen jäsen 1990-luvun puolivälissä. Eurooppalainen Compendium-verkosto (Compendium of Cultural Policies and Trends) syntyi ENCATC-verkoston aloitteesta. Siinä hyödynnettiin Euroopan neuvoston toteuttamia kulttuuripolitiikan arviointeja. Suomalaiset tutkijat sekä Cupore tutkimusorganisaationa ovat vastanneet Suomea koskevista tiedoista ja olleet hyvin aktiivisia koko verkoston toiminnassa ja sen kehittämisessä.

Jyväskylässä toteutetut kaksiviikkoiset kansainväliset kesäkoulut (1997 ja 2006), joista viimeisin toteutettiin ulkomaisten kollegayliopistojen kanssa Erasmus IP-ohjelmassa (Comparative Cultural Policy Studies – Sharing the Variety of European Cultural Policies) keräsivät osanottajia koti- ja ulkomailta ja olivat tärkeitä lisäyksiä maisteri- ja tohtoriopetukseemme. Lisäksi pohjoismaiset tutkijakollokviot ja erilaiset

ohjelmaperusteiset yhteistyökuviot mahdollistivat vahvan kansainvälisen kanssakäymisen Jyväskylässä kulttuuripolitiikan yksikössä työskenteleville ja opiskelijoillemme. Mielellään olin mukana eri rooleissa verkostoissa, julkaisujen toimitusneuvostoissa ja konferensseissa.

Monella tavalla siis 1990-luvulta lähtien sekä soveltava että akateeminen tutkimus vahvistuivat ja tutkimusalue muodostui monitieteiseksi. Oppiaineasema yliopistoissa vahvistui kulttuuripolitiikan tutkimuksen alalla professuurien kautta, joita perustettiin ensimmäisenä Warwickin ja Jyväskylän yliopistoihin vuonna 1996.

Jatketaan kulttuuripolitiikan tutkimuksen kehityksestä suomalaisessa yliopistolaitoksessa. Miten juuri Jyväskylän yliopistosta tuli kulttuuripolitiikan tutkimuksen ja opetuksen keskus Suomessa?

Kun Jyväskylään perustettiin 1960-luvulla sosiaalipolitiikan professuurin sijaan yhteiskuntapolitiikan professuuri, virantäyttöselosteessa oli pitkä lista eri politiikkasektoreita ja yhtenä niistä 'kulttuuripolitiikka'. Leo Paukkunen aloitti vuonna 1968 verkostoituen monien sektoripolitiikkojen asiantuntijoiden ja tutkijoiden kanssa. Yhteistyö läänin taidetoimikunnan kanssa Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeiluun ryhdyttäessä toi myös kulttuuripolitiikan laitoksen sisältöihin. Hänen seuraajansa professori Risto Eräsaari oli laaja-alainen yhteiskuntatieteilijä, joka vauhditti kulttuuripolitiikan tutkimusalan kehittämistä. Yhteiskuntapolitiikan opiskelijoiden oli mahdollista tehdä opinnäytteitään yhteiskuntapolitiikan ja kulttuuripolitiikan kysymyksissä jo 1980-luvulla, ja itse pidin ensimmäisen kulttuuripolitiikan perusteiden luennon vuonna 1979.

Jyväskylän yliopistoon oli perustettu myös taidekasvatuksen professuuri vuonna 1973. Sen virantäyttöselosteessa oli mainittu sana 'kulttuurihallinto', mutta laitos oli keskittynyt ennen kaikkea taidekasvatuksen tutkimukseen sekä taiteiden väliseen tutkimukseen ja analyysiin.

1980-luvulla rakennettiin myös valtakunnallista laajaa kulttuuritutkimuksen verkostoa, josta muodostui vahva perusta Kulttuurintutkimuksen seuralle ja Nykykulttuurin tutkimusyksikölle. Yhdessä nämä molemmat (taidekasvatus ja nykykulttuuri) olivat myös valtakunnallisesti ainutlaatuisia.

Yliopiston ulkopuolella Keski-Suomen läänin taidetoimikunta ja maakuntaliitto olivat hyvin aktiivisia kulttuuripolitiikoissaan, ja yhteistyötä yliopiston kanssa oli paljon.

Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vahvistuminen mahdollisti alan koulutuksen aloittamisen, ja siinä laitosten välinen hyvä yhteistyö oli perusta. Kulttuuritoimintalain tullessa voimaan vuonna 1981 kuntiin ryhdyttiin palkkaamaan kulttuurialan ammattilaisia. Vuonna 1985 aloitimme valtio-opin, taidekasvatuksen ja koordinaattorina toimineen yhteiskuntapolitiikan yhteistyöllä kulttuurityön opintokokonaisuuden, joka oli suosittu sivuaine opiskelijoille yli tiedekuntarajojen.

> Oppiaineasema yliopistoissa vahvistui kulttuuripolitiikan tutkimuksen alalla professuurien kautta.

Vuonna 1992 oli ensimmäinen sisäänotto suosittuun tutkimukseen perustuvaan yhteiskuntatieteellisesti suuntautuneeseen ja ulkomailla Arts Management -nimellä levinneeseen koulutukseen. Me käytimme siitä Jyväskylässä nimeä Cultural Management -ohjelma, koska opetussuunnitelmamme poikkesi muista tutkimuspainotteisena ja pohjoismaisen toimintaympäristön tunnistavana. Ohjelmaamme haki opiskelijoita eri yliopistoista Suomesta ja ulkomailta. Tutkintovaatimuksemme olivat myöhemmin mallina monille ohjelmille Euroopassa, ja pääsykokeissamme sovellettiin London City Universityn koetehtäviä. Ohjelma toteutettiin yhteiskuntapolitiikan, taidekasvatuksen ja taloustieteen laitosten yhteistyönä.

Jyväskylän yliopisto kirjoitti kulttuuripolitiikan tutkimuksen profiiliinsa vuoden 1995 tulosneuvotteluasiakirjoihin, ja rehtori Aino Sallisen ehdotuksesta ministeriö hyväksyi ra-

hoituksen seitsenvuotiselle professuurille.

Opetusministeriön päätös yliopistojen rahoituksen muuttamisesta tutkintopohjaiseksi oli meille hankala, koska yliopiston laitokselle tuli mahdottomaksi rahoittaa laajaa ja monitieteistä opintokokonaisuutta, joka voitiin lisätä perinteisiin maisterintutkintoihin joustavasti. Opiskelijoiden suureksi pettymykseksi opintokokonaisuus oli lakkautettava vuonna 1999, ja sen tilalle rakennettiin oma maisteriohjelma tuottamaan vaadittuja tutkintoja. Tässä vaiheessa koulutuksen nimi muuttui kulttuuripolitiikan maisteriohjelmaksi. Myöhemmin tuli myös englanninkielinen ohjelma. Siirsimme luonnollisesti hyväksi koetut opetussisällöt maisteriohjelmaan, mutta opiskelijoille tilanne muuttui; nyt he eivät voineet liittää suorituksiaan osaksi esimerkiksi maisterintutkintoaan Helsingin yliopistossa, vaan heidän oli haettava maisteriopintoihin Jyväskylään. Toki moni myös teki niin.

Kulttuuripolitiikan tohtoriohjelma käynnistyi vuonna 1994. Kun valtakunnalliset tohtorikoulut aloittivat, kulttuuripolitiikan ohjelma oli SOVAKOn (Sosiaalitieteiden valtakunnallinen jatkokoulutusohjelma) osa ja teki yhteistyötä VAKAVAn (Valtio-opin ja kansainvälisen politiikan valtakunnallinen tutkijakoulu) kanssa.

Näissä toimissamme olimme Suomessa ainoita, ja kulttuuripolitiikan yksikkömme henkilökunta löysi kollegoita ulkomailta. Kansainväliset verkostot olivat todella tärkeitä, ja liittääksemme opiskelijoita muualla tarjolla olevan opetuksen sisältöihin kutsuimme vuosittain alan tunnettuja ulkomaisia luennoitsijoita opettamaan kursseillamme. Lisäksi järjestimme yksin tai yhdessä yhteistyökumppaneiden kanssa kaksiviikkoisia kesäkouluja sekä lähes vuosittain myös lyhyempiä seminaareja ja pohjoismaisia työpajoja. Kuten edellä kerroin, vastasimme esimerkiksi pohjoismaisen ja kansainvälisen kulttuuripolitiikan konferenssin järjestelyistä ja niiden ohjelmasisältöjä avattiin myös maisteriohjelman opiskelijoille.

> ”Kulttuuripolitiikan tutkimusalalla korostuu monitieteisyys.

Pidimme todella tärkeänä, että opetuksemme sisällöt olivat korkeatasoisia ja toivat opiskelijoille alan uudet virtaukset. Tämän kaiken toteuttaminen rakensi alan keskusta vähitellen. Yliopiston johdon tuki mahdollisti paljon. Innostuneet opiskelijat sekä maistereiden ja tohtoreiden valmistuminen ja mielenkiintoisiin tehtäviin siirtyminen olivat ja ovat keskuksen ydintä.

Kun aloitimme englanninkielisen maisteriohjelman, ideana oli saada osa-aikaisia (20 %) opettajia ulkomaisista yliopistoista. Neuvottelut olivat innostavia ja halukkaita löytyi, mutta uuden yliopistolain aiheuttamat hallinnolliset menettelyt johtivat taloudellisiin ongelmiin, ja idea toteutui toistaiseksi vain murto-osaltaan.

Jyväskylän yliopiston asema kulttuuripolitiikan tutkimuksessa on edelleen keskeinen, minkä lisäksi alan tutkimusta tehdään monessa muussa yliopistossa. Miten näet tutkimusalan aseman Suomessa tällä hetkellä?

Kulttuuripolitiikan tutkimusala on entisestään vahvistunut. Nykyisin se tunnistetaan ja kirjoitetaan entistä selkeämmin, ja kulttuuripolitiikan tohtoriohjelman rakenne on muuttunut niin, että kulttuuripolitiikka on tutkinnon pääaine.

Kulttuuripolitiikan tutkimusalalla korostuu monitieteisyys. Ammentaminen eri tieteenalojen sisällöistä ja yhteistyö olivat keskeisiä jo Jyväskylässä vuonna 1985 käynnistyneessä kulttuurityön opintokokonaisuudessa ja vuonna 1992 aloitetussa Cultural Management-opintokokonaisuudessa.

Samoihin aikoihin Sibelius-Akatemian täydennyskoulutuskeskus oli perustanut Arts Management-opintokokonaisuuden. Molemmat opintokokonaisuudet olivat valtakunnallisesti ja kansainvälisesti suosittuja. Ne suuntautuivat eri tavoin ja tekivät yhteistyötä. Jyväskylässä yhteiskuntatieteet muodostivat vahvan tutkimuksellisen perustan analysoida taiteen suhdetta yhteiskuntaan,yksityiseen sektoriin ja markkinoihin.

Kulttuurityön työkalut saivat tässä konseptissa omaa sisältöää.

Kulttuuripolitiikan alaan liittyvä tutkimus vahvistui myös Helsingin, Tampereen ja Joensuun yliopistoissa.

Ammattikorkeakoulut aloittivat kulttuurituottajakoulutuksen (arts management) vuonna 1998, ja Jyväskylän yliopiston kulttuuripolitiikan maisteriohjelma mahdollisti heidän jatkokoulutuksensa maisterintutkintoon. Olimme tässä toiminnassa pioneereja, eikä väylän mahdollistaminen hakijoille ammattikorkeakoulusta ollutkaan aluksi helppoa. Tuolloin ammattikorkeakoulututkintoa ei rinnastettu yliopiston alempaan tutkintoon, vaan hakijat joutuivat tekemään aika paljon siltaopintoja. Myöhemmin tässä ei ole ollut ongelmia ja ammattikorkeakoulut tarjoavat nykyisin myös ylemmän tutkinnon ja ovat tutkimussuuntautuneita. Aikaisemmin kulttuuripolitiikan väitöskirjat toteuttivat ns. integroitua mallia eli opiskelija hyväksyttiin sekä kulttuuripolitiikan tohtoriohjelmaan että jatko-opiskelijaksi sosiologiaan, valtio-oppiin, filosofiaan, yhteiskuntapolitiikkaan, taidekasvatukseen tai joihinkin taideaineisiin. Tämä käytäntö juontaa juurensa 1990-luvulle, jolloin yliopistojen tohtoriohjelmat oli sidottu tiettyihin tiettyihin ns. perinteisiin pääaineisiin. Tutkimusalueen kehittymisen kannalta toteuttamamme menettely oli kuitenkin mielestäni tuolloin onnistunut ja tärkeä.

> ”Kulttuuripolitiikan koulutuksen aloittaminen kiinnittyi alan tutkimuksen nousuun.

Nykyisin siis Jyväskylän yliopistossa voidaan väitellä kulttuuripolitiikassa, mutta samalla voidaan sanoa, että kulttuuripolitiikan väitöskirjoja tehdään eri oppiaineissa muissakin yliopistoissa. Sehän ei ole ongelma vaan rikastuttaa tutkimusalaa. Toivottavasti näin muodostuu vahvoja, kansallisia ja kansainvälisiä alan tutkimusyhteisöjä, mikä on tyypillistä monitieteiselle tutkimukselle.

Kulttuuripolitiikan tutkimusala muistuttaa monia muita tutkimusaloja, joskin moniin nähden se on pienempi ja rahoituslähteiltään hajanaisempi. Konferenssit ja tieteelliset lehdet vertaisarviointeineen samoin kuin laitokset ja yksiköt yliopistoissa ovat perustaa toiminnalle ja voin vain toivoa, että nykyiset yksiköt niin Jyväskylässä kuin eri puolilla maailmaa säilyvät aktiivisina.

Kysymys kulttuuripolitiikasta omana erillisenä tieteenalanaan on pohdituttanut tutkijoita. Kulttuuripolitiikkaa voidaan lähestyä poliittisesta, sosiologisesta, taloustieteen, historian tai taideaineiden näkökulmasta, mutta täyttääkö se jo ne kriteerit, joita erilliselle tieteenalalle asetetaan. Toisaalta perinteinen käsitys tieteenalasta yhtenä yhtenäisenä ja rajallisena kokonaisuutena ja monitieteisyys tieteen harjoittamisen muotona sekoittuvat yhä useammin. Onko kulttuuripolitiikasta kehittymässä oma tieteenalansa, jolle rakentuu sille tyypillinen käsitteellinen kieli, omaa teoriakehitystä ja tutkimusmenetelmiä, ja jota voidaan opiskella omana kokonaisuutenaan, sen aika näyttää. Monet kriteerit jo täyttyvät.

Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporen perustaminen vuonna 2002 merkitsi kulttuuripolitiikan tutkimusalueen vahvistumista. Perustamisessa Jyväskylän yliopisto oli Taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksikön kanssa aktiivisena toimijana ja haki tutkimuskeskukselle sen ajan hengen mukaista public & private -omistajapohjaa. Suomen Kulttuurirahaston kiinnostuminen mahdollisti säätiöratkaisun, jolloin se yhdessä Jyväskylän yliopiston kanssa perusti Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiön opetus- ja kulttuuriministeriön mahdollistaessa tutkimuslaitoksen rahoituksen. Myös tässä yhteydessä kuultiin muitakin yliopistoja.

Minulla on ollut ilo olla säätiön hallituksen puheenjohtaja vuosina 2002–2017. Sain tukea ja seurata Cuporen kehittymistä kansallisesti ja kansainvälisesti merkittäväksi alan toimijaksi ja sektoritutkimuslaitokseksi.

Tutkimuksen, politiikan ja hallinnon välinen suhde vaikuttaa olleen leimallista kulttuuripolitiikan tutkimuksen kehitykselle. Samalla Jyväskylän yliopiston kulttuuripolitiikan opetusta on perusteltu asiantuntijoiden kouluttamisella kulttuurihallinnon tehtäviin. Toisaalta esimerkiksi edellisessä vuosikirjassa julkaistussa artikkelissa (Huttunen ym., 2023) korostui, että opiskelijat kokivat opetuksen hyvin tutkimuspainotteisena.

Kuten edellä totesin, kulttuuripolitiikan koulutuksen aloittaminen kiinnittyi alan tutkimuksen nousuun. Cultural Management -ohjelma tarvitsi eri taiteenaloja yhdistävää, taidemaailman osatekijöitä analysoivaa tietoa, kulttuurin taloustieteen uusia näkökulmia ja vahvaa kulttuuripolitiikan järjestelmään ja erityiskysymyksiin perustuvaa tutkimusta. Kun tämä tieto oli saatavilla, ohjelman suunnittelu lähti liikkeelle monitieteisesti. Sen jälkeen oli mietittävä, mihin koulutus antaa valmiudet.

Ensimmäisessä esitteessämme 1992 kirjoitimme: ”Nykypäivän taidemaailmassa toisensa kohtaavat tekijät, kokijat ja rahoittajat. Tätä pöytää kattamaan tarvitaan asiantuntijoita, jotka tietävät, mitä tehdä, miten ja miksi. Koulutus tarjoaa opiskelijoille eväät erilaisten tapahtumien tuottamiseen sekä kulttuuriorganisaatioissa ja -järjestöissä työskentelyyn.”

Myöhemmin kulttuuripolitiikan maisteriohjelman tuottamiin valmiuksiin lisättiin asiantuntija- ja johtotehtävät kulttuurialoilla sekä koulutus- ja tutkimustehtävät. Koska kulttuuri on osatekijä yhteiskuntien kehityksessä, koulutuksen todettiin antavan valmiuksia toimia suunnittelu- ja kehittämistehtävissä myös kulttuurialojen ulkopuolella.

Koulutukseen kuului harjoittelu, jota painokkaasti suosittelimme tehtäväksi Suomessa tai ulkomailla, joissa meillä oli verkostot ja jopa kummiorganisaatio, joka mahdollisti paikan harjoittelijoillemme. Ohjeistimme: ”Valitse harjoittelupaikkasi harkiten. Pohdi minkä tyyppistä työkokemusta tarvitset tulevaa työuraasi ajatellen.” Näin myös tapahtui. Harjoittelusta tehdyt raportit tai portfoliot olivat mielenkiintoisia, ja tutustuttivat myös muut opiskelijat merkittäviin kulttuurikohteisiin koti- ja ulkomailla.

Moni sai ensimmäisen työpaikkansa harjoittelun kautta. Myös peruskurssin luentoihin liittyi usein yhteistyötä kentän kanssa. Opiskelijat esimerkiksi kirjoittivat tekstejä erilaisiin projekteihin (kuten kulttuurin tulevaisuusselonteon taustamuistioon heikoista signaaleista), vierailivat kunnissa järjestetyissä tilaisuuksissa, järjestivät konferensseja ja tekivät haastatteluja.

Hyvin paljon yhteistyötä siis tehtiin eri tahojen kanssa. Toimin itsekin monissa taiteen ja kulttuurin kentän toimikunnissa (läänin taidetoimikunta, taiteen keskustoimikunta, sen tutkimus- ja muu taidejaostot, OKM:n erilaiset työryhmät, UNESCO-toimikunnan kulttuurijaosto, Kansanvalistusseura, Suomen Kulttuurirahaston Keski-Suomen rahasto) ja neuvottelukunnissa (tiedon julkistamisen, valtion taidemuseon ja kuntien keskusjärjestöjen), mikä toi mahdollisuuden verkostoitumiseen ja vuoropuheluun kentän kanssa; tuntosarviin, joiden avulla saattoi löytää tarpeita uudistaa koulutuksen painopisteitä. Koulutuksen ja tutkimuksen kannalta tämä toimintani oli tärkeätä alan tieteellisten konferenssien ja julkaisujen toimitusneuvostojen rinnalla.

’Tutkimuspohjainen koulutus’ ei minusta ole kritiikkiä. Tieteellinen ja käytännöllinen tieto eivät ole toisensa poissulkevia, vaan ne muodostavat toisiaan täydentävän kokonaisuuden. Yliopistojen koulutuksessa on ollut kausia ja aloja, joissa käytännöllinen tieto on liitetty ensisijaisesti ammatillisiin tutkintoihin. Molemmat lähestymistavat ovat kuitenkin arvokkaita omassa kontekstissaan. Tieteellisen tiedon ydin on sen kriittisessä lähestymistavassa, teoreettisessa pohjassa ja toistettaviin menetelmiin perustuvassa analyysissa. Tämä mahdollistaa ilmiöiden syvällisen ymmärtämisen ja antaa opiskelijoille välineitä kehittää ja uudistaa rakenteita sekä soveltaa oppimaansa laajassa kontekstissa.

Mielestäni kulttuurialan koulutuksessa tieteellisen tutkimuksen ja käytännön toiminnan vuorovaikutus on erityisen hedelmällistä. Tutkimus avaa uusia näkökulmia ja tarjoaa kriittisiä kehyksiä, kun taas käytännön toimijat tuovat koulutukseen kontekstuaalista tietoa ja konkreettisia kokemuksia. Näiden vuoropuhelu vahvistaa alan kehitystä ja auttaa tunnistamaan ja

ratkaisemaan ajankohtaisia kysymyksiä.

Nykyiset koulutuskonseptit tarjoavat laadukasta koulutusta, joka perustuu yksiköiden henkilökunnan asiantuntemukseen. Kulttuurialoilla on tarjolla erilaisia koulutusmuotoja, jotka on suunniteltu vastaamaan alan moninaisiin tehtäviin eri tasoilla. Poikkihallinnollinen ymmärrys ja lähestymistapa ovat tärkeitä – aivan kuten monitieteinen tutkimus – sillä ne edistävät kokonaisvaltaisempaa näkemystä ja vahvistavat alan kehittämistä.

Kuvasit edellä yhteiskunnallisia tarpeita, joihin kulttuuripolitiikan tutkimusalan synty vastasi. Miten näet yhteiskunnalliset tarpeet tässä ajassa: Millaisiin tarpeisiin kulttuuripolitiikan tutkimusalan tulee pystyä vastaamaan pysyäkseen relevanttina? Ovatko tarpeet muuttuneet?

Mieleen tulevat heti monet kysymykset siitä, miten päätöksenteko, hallinto sekä eri koulutus- ja tutkimusalat ovat hyödyntäneet toiminnassaan kulttuuripolitiikan tutkimusta. Yhteiskunnalliset tutkimustarpeet ovat edelleen moninaisia. Kulttuuripolitiikka ei ole mikään erillinen saareke yhteiskunnan kehityksessä, vaan ajan mukana vaihtuvat politiikan painopisteet vaikuttavat suoraan myös kulttuuripolitiikkaan.

Kirjassani *Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet* (Kangas & Virkki, 1999) toin esiin 1980-luvun lopussa tapahtuneen uuden käänteen, joka levisi John Myerscoughin projektiraporttien (1988) ja hänen konferensseissa pitämiensä luentojen avulla voimakkaasti. Vanhoja tehdaslaitoksia sekä kaupunkien ja kuntien ongelma-alueita alettiin kunnostaa taiteen avulla. Tuloksissa tunnistettiin taide tärkeäksi työllistäjäksi, kaupunkien imagon kohottajaksi, matkailun vetovoimaksi ja vientiä eri aloilla kasvattavaksi. Tällainen taiteen välineellinen käyttö laajeni, ja kulttuuritoimintojen markoissa mitattavia hyötyjä lähtivät selvittämään niin tutkijat, konsultit, kunnat kuin taide- ja kulttuurilaitokset sekä festivaalit. Syntyi paljon tutkimusta, joihin liittyi moninkertainen yksinkertaistaminen liittyen mittareihin, asetelmiin ja tulkintoihin.

Vuonna 1998 Isoon-Britanniaan organisoitiin Creative Industries Task Force (CITF). Tavoitteena oli valtion ja kulttuuriteollisuuden yhteisten toimien hyödyntäminen. Hanke johti luovan teollisuuden taloudellisen merkityksen vahvaan kasvuun 1990-luvun alussa. Idea levisi jälleen maailmalla. Siihen tarttuivat myös YK ja sen erillisjärjestöt sekä Euroopan neuvosto ja Euroopan unioni laatien raportteja ja käynnistäen projekteja. Arts Councilit saattoivat muuttaa nimensä, esimerkiksi Uudessa Seelannissa syntyi Creative New Zealand. Suomessa teema nousi myös vahvasti esiin, ja Yksitoista askelta luovaan Suomeen -raportti (OPM, 2006) 2000-luvun alussa synnytti lukemattoman määrän projekteja, joihin liittyi vähintään arviointitutkimusta sekä eri ministeriöiden yhteistyötä.

Tässä toiminnassa tutkimustarpeet olivat suuret, ja tutkimus pystyi myös osoittamaan vaikuttavuuttaan. Luovan talouden ja teollisuuden keskusteluihin osallistui suuri määrä eri alojen tutkimuksia, joissa määriteltiin käsitteitä sekä osoitettiin alojen taloudellista ja sosiaalista vaikuttavuutta. Luovan talouden kysymyksiin liittyen käynnistettiin myös koulutusohjelmia ja monitieteisiä tutkimusverkostoja eri korkeakouluissa.

Uudet tutkimusideat luovan talouden kontekstissa toivottavasti perustuvat aikaisemman tutkimuksen hyvään tuntemukseen. Muuten saatetaan päätyä samoihin kysymyksenasetteluihin ja tuloksiin kuin 20 vuotta sitten.

Kulttuuripolitiikan tutkimusta tarvitaan usein perustelemaan toimenpiteitä tai rakenteiden uudistamista. Uusia tarpeita ovat tuoneet esimerkiksi taiteesta ja kulttuurista terveyttä ja hyvinvointia -ajattelu, jonka juuret ovat muun muassa UNESCOn Arts in Hospital -teemassa.

Tähän teemaan on liittynyt Suomessakin paljon tutkimusta ja erilaisia projekteja jo 1980-luvun lopulta lähtien. Vuonna 2007 hallituksen Terveyden edistämisen politiikkaohjelman yksi painopiste oli poikkihallinnollinen kulttuurin hyvinvointivaikutusten toimintaohjelma vuosille 2010–2014. Siinä tavoiteltiin sosiaali- ja terveysministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön yhteistyötä sekä moninaisia käytännön toimenpiteitä alue- ja kuntatasoilla. Tutkimus on ollut tärkeässä roolissa, ja koulutusohjelmia sekä tutkimusverkostoja on perus-

tettu. Käytännön tasolla teema tarvinnee vielä paljon keskustelua ja toimia.

Kirjoitin vuonna 1999 edellä mainitussa *Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet* -kirjassa, että ”kestävän kehityksen ja kulttuuripolitiikan vuorovaikutuksellisuuden suhteen ollaan vielä ensi askelissa sekä tutkimuksen että politiikan muotoilujen osalta”. Samalla pohdin: ”-- jos kansallisen kulttuuripolitiikan perusteluille haettaisiin uutta yksimielisyyttä hyvinvointivaltiollisen kulttuuripolitiikan suuren kertomuksen jälkeen, rakentuisi yksimielisyys todennäköisesti kestävän kehityksen painotuksista”.

Vaikka sekä YK, UNESCO että Euroopan neuvosto ovat suosituksissaan ja raporteissaan (esimerkiksi *In from the Margins*, 1997) pyrkineet sitouttamaan jäsenmaitaan näihin kysymyksiin, asiassa ollaan edelleen alkumatkalla. Kestävän kehityksen prosesseihin taiteen ja kulttuurin aloilla tarvitaan monitieteistä kulttuuripolitiikan tutkimusta, pitkäjänteisempää ja ratkaisukeskeistä politiikkaa sekä ennakkoluulotonta, rakenteitakin uudistavaa sektorien välistä yhteistyötä.

Monikulttuurisuus, alkuperäiskansat ja pakolaiset ovat erillisinä teemoina monitieteisten tutkimusten sisältöalueita. Näiden aiheiden parissa on myös toteutettu erilaisia projekteja. Tutkimuksen sekä kulttuuripolitiikan poikkihallinnollisten toimien tarve on kuitenkin ajankohtainen ja erittäin tärkeä.

Vuonna 1999 julkaistussa Kulttuuriteollisuuden kehittäminen Suomessa -raportissa ehdotettiin Sisältö-Suomi-hanketta, jonka tavoitteena oli suomalaisen luovuuden ja teknisen osaamisen yhdistäminen sekä Suomen nostaminen tärkeäksi taloudellisesti merkittävien sisältöjen tuottajaksi. Teknologisen osaamisen tarve tuli esiin jo varhain esimerkiksi kansallisen kulttuuriperinnön siirtämisessä sähköiseen muotoon. Muuten uuden teknologian käyttöönotto kulttuurialoilla eteni melko hitaasti, kuten itsekin yhdessä tutkimuspaperissa vuonna 2004 totesin. Nykyään teknologia ja digitalisaatio vaikuttavat kuitenkin voimakkaasti, ja elämme maailmassa, joka tarjoaa sekä uusia mahdollisuuksia että merkittäviä haasteita. Monitieteisen kulttuuripolitiikan tutkimuksen tarve on ilmeinen.

Tekoälyn ja taidemaailman monimutkainen suhde avaa inspiroivia tutkimusaiheita, ja samalla kulttuuriosallistumisen peruspilareita voidaan tarkastella kriittisesti uudessa valossa. Tekoäly tuo mukanaan tarpeen pohtia arvoja, etiikkaa sekä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kysymyksiä aivan uudesta näkökulmasta.

Nostaisin vielä mielenkiinnon kohteeksi myös sellaiset kulttuuripolitiikan tutkimukset, joissa määritellään uudelleen hyvinvointivaltiollisen kulttuuripolitiikan vaiheen toimia. Miten ne ovat muovanneet ja vaikuttavat edelleen kulttuurin ja taiteen kentillä? Kiinnostavaa on selkiinnyttää sen jälkeen alkanutta vaihetta. Miten se nimetään, ja miten löydetään välineitä uudenlaisen kulttuuripolitiikan käyttöön uusien hyvinvoinnin ja kestävyyden tavoitteiden saavuttamiseksi kun olosuhteet, joihin politiikka perustuu, ovat jatkuvasti muuttuneet.

Hyvinvointivaltion jälkeinen aika on kohdannut suuria ylikansallisia haasteita kuten ilmastonmuutoksen voimistuvat vaikutukset, COVID-19-pandemian seuraukset ja sotilaallisten konfliktien kärjistymisen. Nämä muutokset ovat muokanneet kulttuuripolitiikan toimintaympäristöä, ja niiden vaikutuksia ja vaikuttavuutta on tärkeää ymmärtää sekä mitata.

Eräs ajankohtainen kysymys on rakenteellinen muutos hyvinvointialueiden ja kuntien välillä. Kuntien rooli elinvoiman rakentajina ja ylläpitäjinä korostuu, ja kulttuuritoimintojen asema näissä tulevaisuuden visioissa on määriteltävä uudelleen. Mikä on kulttuuritoimintojen asema kuntien tulevaisuuksissa? Ajankohtaiset kulttuurialaa koskevat ja muut leikkaukset nostavat omiakin kestoteemojani esiin. On tarvetta kriittiselle tutkimukselle, joka tarkastelee myös kulttuuripolitiikan yhteyttä eriarvoisuuteen. Miten ihmisten elintasoon, elämänlaatuun ja elämäntapoihin liittyvä eriarvoisuus voidaan huomioida kulttuuripolitiikassa, ja mitä välineitä ratkaisuksi voidaan kehittää?

Näiden kysymysten käsittely edellyttää pitkittäistutkimuksia ja vertailevaa analyysia, jotka nojaavat säännöllisesti kerättyyn tilastomateriaaliin ja systemaattisiin arviointeihin. Näiden avulla voidaan tuottaa syvällistä ymmärrystä kehitysvaiheista ja muutoksista.

Viitteet

Alasuutari, P. & Kangas, A. (2020). The global spread of the concept of cultural policy. *Poetics*, 82, https://doi.org/10.1016/j.poetic.2020.101445

European Task Force on Culture (1997). *In from the Margins: A contribution to the debate on culture and development in Europe.* Council of Europe Publishing.

Huttunen, M., Jakonen, M., Kumpulainen, K., Vierimaa, S., & Villman, E. (2023). "Se oli niin selkeesti semmonen tutkijakoulutus": alumnien kokemuksia kulttuuripolitiikan yliopisto-opintojen roolista asiantuntijuuden rakentumisessa. *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja*, 7(1), 25-42.

Kangas, A. (1988). *Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilu tutkimuksena ja politiikkana.* University of Jyväskylä: Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research.

Kangas, A. (2004). "Technology and Public Art Institutions". In The Third International Conference on Cultural Policy. Proceedings.

Kangas, A. & Virkki, J. (1999). *Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet*. SoPhi.

Kulttuuritoimintakomitea. (1974). *Kulttuuritoimintakomitean mietintö.* Valtioneuvosto.

Loppuviitteet

1. Komitean tehtävänä oli "…selvittää, miten erilaiset kulttuuripalvelukset tavoittavat eri kulttuuripiirit, ottaen huomioon erityisesti asuinpaikan ja iän vaikutus, selvittää, miten voitaisiin kehittää toisaalta kulttuuripalvelusten jakelua, toisaalta kansalaisten mahdollisuuksia harjoittaa omaehtoista kulttuuritoimintaa sekä tehdä ehdotukset kulttuuripalvelusten jakeluorganisaation kehittämiseksi siten, että nämä palvelukset tavoittaisivat entistä paremmin eri kansalaispiirien kulttuuritarpeet."
2. "Komitea on työssään tullut siihen käsitykseen, että "omaehtoisen kulttuuritoiminnan ja kulttuuripalvelusten tarjonnan tehostamiseksi ja mahdollisimman tarkoituksen mukaisten muotojen kehittämiseksi asiaa tulisi järjestelmällisesti ja suhteellisen laajasti kokeilla …. Keski-Suomen lääni on kehitysalue lääni, jonka olosuhteet vastaavat keskimääräistä tilannetta maassa." (KM, 1974)